

Szoták Szilvia

A nyelvpolitikai stratégia külhoni vonatkozásai

A nyelvről való gondolkodás épp olyan sokféle, mint amilyen sokszínű a Föld nyelvi helyzete. Igaz ez a nyelvi sokszínűség a Kárpát-medencére is, ahol a magyar nyelvet nyolc országban beszélik, hivatalos státusa azonban csak az anyaországban van. A nyelv folyamatosan változott a történelem folyamán, általában a nyelvet beszélő emberek igényeinek megfelelően, de találkozunk erőszakos beavatkozásokkal is. Azoknak a tényezőknek a száma, amelyek a nyelvre hatást gyakorolnak, mai globalizált világunkban megnövekedett, a technikai változásoknak köszönhetően felgyorsult, ezért különösen fontos a nyelvről való tudatos stratégiai gondolkodás. Jelen esetben nemzeti nyelvünk, nemzeti nyelvünket beszélő közösség jövője a tét.

1. Általában a nyelvstratégiáról

Szerte a világban vannak olyan országok, amelyekben a nyelvpolitikai gondolkodás a kormányzati politika része; ezeknek az országoknak (Észtország, Finnország, Skócia, Írország, Izland, Franciaország, Izrael stb.) van nyelvpolitikai stratégiája. Ezen anyagok mindegyikében közös, hogy saját szempontjuk szerint eredményesen tudják befolyásolni országuk nyelvi környezetét, s céljuk nemzeti nyelvük, kultúrájuk és közösségük fennmaradása, fejlődése és versenyképessége a jövőben.

A nyelvről való stratégiai gondolkodásnak vannak hagyományai a magyar nyelvészek körében is (vö. Balázs 2001, Kontra 2010, Szoták 2011, Kiss 2012, Péntek 2012, Tolcsvai 2013 stb.)¹. Hiányát érzi a szakma és a teljes magyar nyelvközösség. Jelen tanulmányban egy lehetséges nyelvpolitikai stratégiának a külhoni magyarságra vonatkozó részéről értekezem.

2. A stratégia vonatkozási területe és egyéb körülmények

Egy mai magyar nyelvstratégia megalkotásakor figyelembe kell venni a Magyarországon élő magyarok, a Magyarországon élő nemzeti és etnikai kisebbségek és siket közösségek, valamint a Kárpát-medencében élő tömb- és szóránymagyarság, magyar nemzetiségű cigányság, illetve a nyugat-európai és tengeren túli diaszpóra nyelvi igényeit és sajátosságait (Szoták 2011: 251). A stratégia megalkotásakor teljes nyelvterület egységében gondolkodnak a nyelv-

¹ Számos, kormányzati megrendelésre készült, meg nem jelent kézirat is létezik a témakörben.

vészek (vö. Balázs 2001, Kontra 2010, Szoták 2011, Kiss 2012, Péntek 2012, Tolcsvai 2013), és ez a gondolkodás érhető tetten a magyar kormány felelősségvállalásában, Magyarország Alaptörvényében is.²

Mivel bármely közösség nyelvi viselkedése csak az őt érintő szocio-kulturális környezet ismeretében értelmezhető (Haugen 1972), így a magyar nyelv jövőjéről szóló stratégia megalkotásához is mindenekelőtt alapos helyzetfelmérés szükséges, majd ezután következik a cselekvési terv: felelősök megnevezésével, határidők kijelölésével és a lehetséges költségek megtervezésével.

Tudományos alapossággal és tárgyilagossággal fel kell tárnai a magyar közösségek szociális, gazdasági, kulturális, politikai, vallási és nyelvi helyzetét, a nyelvi folyamatok irányát, és meg kell ismerni minden olyan tényezőt, amely akadályozza az egyént abban, hogy anyanyelvét a mindennapokban az egyes nyelvi színtereken használja, valamint abban, hogy a nyelvét a család és oktatási intézmények révén átörökíthesse (Szoták 2011: 251). Végül is a nyelvpolitika (*language policy*) hosszabbtávú döntései és irányai attól függnek, hogy hogyan készítjük elő őket (Szépe 2001: 113).

Hozzá tartozik a teljességhez, hogy a magyar nyelv rendszerváltás utáni helyzetéről itthon és külföldön (pl.: Bartha et al. szerk. 2011, Benő–Péntek 2011) is számos kutatási eredménnyel rendelkezünk, azonban nem elegendővel. A hiány egyik oka, hogy a kutatások legtöbbször anyagi okok miatt nem rendezettek, s bizonyos területeken hiányzik a nyomon követés és a folyamatos monitoring.

A Trianon következtében bekövetkezett nyelvi szétfejlődés következménye, hogy a magyar nyelv Magyarország határain kívül egyszerre még hét országban használatos (vö. Szilágyi 2008: 105). A rendszerváltás óta azonban ez a folyamat megfordult, a nyelvi határtalanítás egyre intenzívebb, a hajdan szétszakított területek közeledése és egységesülése folyamatos.

Magyarország a rendszerváltás óta politikai ciklusonként eltérő intenzitású és sikerű nemzetpolitikát folytat. A Nemzetpolitikai Államtitkárság gon-

² A Preambulumban ezt olvashatjuk: „*Ígérjük, hogy megőrizzük az elmúlt évszázad vihariban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét.*” A D cikk kimondja, hogy „*Magyarország az egységes magyar nemzet eszméjétől vezérelve felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.*” Az Alaptörvény XXIX. cikkében a 13 nemzeti kisebbség vonatkozásában ezt olvashatjuk: „*A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználatához, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználatához, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.*”

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV

dozásában 2011-ben elkészült a nemzetpolitikai stratégia,³ amelyhez a külhoni magyarságra vonatkozó nyelvpolitikai stratégiának illeszkednie kell, a kettő nem valósulhat meg hatékonyan egymás nélkül (Sztók 2011).

A fentiek ismeretében teljes magyar nyelvterületre vonatkozó stratégia és a hozzá kapcsolódó cselekvési terv megalkotása csak is konszenzussal történhet: a hazai és külhoni szakemberek és a magyar kormány együttműködésével, a végrehajtás szándékával, s a külhoni magyarság esetében diplomáciai összefogással. Ennek megszervezésében, a dokumentum elkészülésében a Magyar Nyelvstratégiai Intézetnek kell kulcsszerepet vállalnia.

3. Azonosságok és régióspecifikus különbségek a Kárpát-medencében

Nem lehet differenciálatlanul tekinteni a határon túli magyar közösségekre. Figyelembe kell venni az egyes nemzetrészek és azok helyzete közötti jelentős demográfiai, gazdasági, jogi és politikai különbségeket, illetve a többnyire kedvezőtlen folyamatok fáziskülönbségeit, az egyes közösségek nyelvmegtartó akarátát, képességét és etnolingvisztikai vitalitását.⁴

Egy nyelv életképességét három tényező befolyásolja Giles (et al. 1977) szerint: 1. a státus: a csoport gazdasági, társadalmi, történelmi helyzete és a nyelv státusa; 2. a demográfia; 3. az intézményi támogatottság: a civil, az állami, az oktatási, az egyházi, a kereskedelmi intézményekben és a médiában. E három tényező rövid, érintőleges bemutatásával próbálom érzékeltetni a magyarlakta régiók közötti jelentős különbségeket.

A 20. század végén a szocialista rendszer bukásával bekövetkezett politikai és gazdasági átrendeződés teljesen új helyzetet teremtett a Kárpát-medencében. A demokratikus átalakulás a nemzetiségi és nyelvi jogok területén is változásokat hozott, ugyanakkor a függetlenné vált államokban a többségi

³ <http://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf>

⁴ A Kárpát-medencei magyarlakta területek szociolingvisztikai vizsgálata csak a rendszerváltás után indulhatott el. Az MTA határon túli magyar nyelvészeti kutatóhálózatának feladatait ellátó *Termini* Magyar Nyelvi Kutatóhálózat, valamint pl. az 1988 óta megrendezésre kerülő Élőnyelvi Konferenciák révén már vannak rendszerezett ismereteink az egyes határon túli magyar közösségek nyelvpolitikai helyzetéről, a közösségek nyelvállapotáról, a nyelvcseré és a nyelvmegtartás kontinuumában elfoglalt helyéről. A kutatásoknak egységes hálózatot alkotó, összehangoltan működő intézményi háttere van a határon túli magyar régiókban az MTA határon túli magyar kutatóállomásaiként létrejött dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Iroda, a kolozsvári és sepsiszentgyörgyi Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, a beregszászi Hodinka Antal Intézet, a szabadkai Verbi Magyar Nyelvi Kutatóműhely, a szlovéniai és ausztriai magyar nyelvészeti kutatásokat integráló Imre Samu Nyelvi Intézet és a horvátországi Glotta Nyelvi Iroda révén.

nemzetek és a kisebbségi magyar közösségek közösségépítő törekvései keresztelték egymást.

A környező országokban elindult a nemzetállam-építés, az államnyelv státusának törvényi megerősítése, s ezzel párhuzamosan a kisebbségi nyelvek használatának korlátozására való törekvés.

A magyar nyelv minden szomszédos országban kisebbségi státusba került (vö. 1. táblázat). Azokban az országokban a legmértányosabb a jogi helyzete a státus tekintetében, ahol a legkisebb számban van jelen a magyarság. A nagyobb régiók mindegyikében százalékos arányhoz kötött a nyelvhasználati jogok érvényesülése a jogszabályok szerint.

Országok	A kisebbségi csoport státusa a törvényekben	A magyar nyelv státusa
Románia	őshonos nemzeti kisebbség	hivatalosan elfogadott kisebbség nyelv
Szlovákia	őshonos kisebbség	hivatalosan elfogadott kisebbség nyelv
Szerbia	őshonos nemzeti kisebbség	regionálisan hivatalos kisebbségi nyelv
Ukrajna	nemzeti kisebbség	regionális kisebbségi nyelv
Horvátország	őshonos nemzeti kisebbség	regionálisan hivatalos nyelv
Szlovénia	őshonos nemzeti közösség	regionálisan hivatalos nyelv
Ausztria	őshonos népcsoport	regionálisan hivatalos nyelv

1. táblázat. A magyar kisebbség és a magyar nyelv státusa a Kárpát-medencében

A népszámlálások etnikai vonatkozású eredményei egyrészt a nemzetiségi adatok legfontosabb forrásai, másrészt közpolitikai következményekkel járnak, pl. a kisebbségi jogok területén (Kapitány 2015: 227). Ezért ahogy arra Kapitány is felhívja a figyelmet, forráskritikával kell szemlélni a népszámlálási adatokat, ugyanakkor azokról az ideológiákról sem szabad megfeledkeznünk, amelyek egy-egy adott ország népszámlálási struktúrája mögött húzódnak (Arel 1995, 2015, Szoták 2015: 30–34).

A Kárpát-medencében élő magyar kisebbség létszáma folyamatosan csökken. A folyamat kiváltó okai azonban eltérőek az egyes területeken. Míg Romániában a migrációs veszteségnek, Szerbiában pedig a természetes fogyásnak, addig Szlovákiában az asszimilációnak van benne kiemelkedő szerepe (Kapitány 2015: 227). Ezt a trendet az elmúlt időszakban sem megváltoztatni, sem intenzitását csökkenteni nem sikerült. Ennek okaira ebben a tanulmányban bővebben

nem térek ki (ld. Kocsis – Bottlik – Tátrai 2006, Gyurgyik 2012, Veres 2013, Kapitány 2015).

Régiók	A magyar nemzetiség száma 2001-ben	A magyar nemzetiség száma 2011-ben
Erdély	1415718	1216666
Felvidék	520528	458467
Vajdaság	301914	251136
Kárpátalja	151516	141000
Észak-Baranya (Ho.)	9784	8532
Muravidék	5445	4000
Burgenland	6641	10000
Összesen	2411546	2089801

2. táblázat. A magyar kisebbség száma a szomszédos országokban 2001 és 2011 között (Kapitány 2015)

Az intézményi támogatottság kérdése a Giles-féle modellben összetett: érinti a civil, az állami, az oktatási, az egyházi, a kereskedelmi intézményeket és a médiát. A környező országok magyar közösségeinek mindegyikében sikerült átmenteni/kiépíteni a magyar intézményrendszert: iskolákat, könyvtárakat, színházakat, közművelődési intézményeket stb. Ezek mindegyike az anyanyelvű kultúra fennmaradását szolgálja, de közösségszervező tevékenységük is fontos, nem beszélve arról, hogy teret biztosítanak az anyanyelv használatára és a kapcsolatteremtésre. Folyamatos állami támogatásuk létfontosságú, mivel általánosságban elmondható, hogy működésükhöz nem vagy alig kapnak támogatást a többségi nemzettől.

Több kataszteri felmérés készült a civil szervezetekről, kulturális intézményekről (pl.: az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, a Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégiuma), amelyeknek száma a rendszerváltás után minden régióban növekvő tendenciát mutatott. Az elvándorlás, a csökkenő gyerekszám, az állami támogatás hiányának a hatása azonban ezen a területen is megmutatkozik.

4. Néhány gondolat: szempontok, célok, teendők

Az elmúlt két évtizedben összegyűlt kutatási tapasztalatok ellenére sok még a tennivaló, s elengedhetetlen lenne a változásokat követő folyamatos monitoring. Vannak adataink arról, hogy az egyes közösségekben az egyes tényezők milyen módon járulnak hozzá a közösség nyelvmegtartásához, avagy

milyen mértékben idézik elő a magyar nyelv visszaszorulását, azonban hiányzik az azonos szempontrendszer szerinti összehasonlítás. A magyar népesség nyelvcserejének, asszimilációjának, természetes fogyásának és elvándorlásának nem csupán gazdasági érdek állhat a háttérében, hanem a „megfélemlített anyanyelvhasználat”⁵ légköre is. (Péntek 2008, Szoták 2009: 1328). A szórványmentéssel, a szórványkollégiumok létrehozásával például azt kell elérnünk, hogy ne folytatódjék a ma még tömbjellegű közösségek további szórványosodása. A nyelvmegtartás ott is alapvető feladat, ahol látszólag él a közösség nyelvmegtartó képessége (Péntek 2010).

A 20. század végén a szocialista rendszer bukásával bekövetkezett politikai és gazdasági átrendeződés teljesen új helyzetet teremtett a Kárpát-medencében. A demokratikus átalakulás a nemzetiségi és nyelvi jogok területén is változásokat hozott, ugyanakkor a függetlenné vált államokban a többségi nemzetek és a kisebbségi magyar közösségek közösségépítő törekvései keresztezték egymást. A környező országokban elindult a nemzetállam-építés, az államnyelv státusának törvényi megerősítése, s ezzel párhuzamosan a kisebbségi nyelvek használatának korlátozására való törekvés. Az elmúlt időszakban végzett vizsgálatok a nyelvi leépülésre, a funkcionális térvesztésre is felhívták a figyelmet. Ez egyenesen következik a magyar nyelv jogilag alárendelt státusából a környező országok területén (regionálisan hivatalos a Muravidék és Burgenland egyes településein).

Meg kell vizsgálni, milyen tanulságokkal szolgálhatnak a jövőben a Kárpát-medencében végbemenő kisebbségi jogi szankciók. Nem mindegy, hogy a nyelvi és kisebbségi jogok/törvények mikor születnek egy közösség életében: ha az utolsó pillanatban, a nyelvcsere folyamatában, akkor a közösség már vitalitásának gyengeségéből fakadóan nem tud és/vagy nem is akar élni vele (Szoták 2009). Nagyon fontos lenne, hogy a magyar diplomáciai lépéseket megelőzze az adott területen dolgozó nyelvészekkel folytatott konzultáció, hogy olyan döntések szülessenek, amelyek a más államokban élő magyar közösségek hasznára és nem kárára vannak: ez alkotmányos felelősségünk.

Ha a nyelvi jogoknak az európai integrációt kísérő nemzetközi kodifikációs folyamatait is figyelembe vesszük, el kell ismernünk, hogy a 20. század végén a Kárpát-medencei magyar közösségek számára jelentős mértékben javultak a nyelvi státustervezés esélyei, kilátásai (Csernicskó 2009; Péntek 2008), bár Ukrajnával kapcsolatban a közelmúlt eseményei kapcsán ez a korábbi megállapítás nem állja meg a helyét. Az elmúlt időszakban végzett vizsgálatok a nyelvi leépülésre, a funkcionális térvesztésre is felhívták a figyelmet. Ez egyenesen következik a magyar nyelv fentebb már vázolt, jogilag alárendelt státusából a környező országok területén.

⁵ Csak a két leg súlyosabb példát említem: az ukránosítási folyamatot és szlovák nyelvtörvény káros hatását.

A korlátozások miatt a magyar nyelv fontos színterekről (közélet, gazdaság) és funkciókból szorul ki, és adja át a helyét az államnyelvnek (Péntek 2010). Ez a nem használt funkciókhoz kapcsolódó nyelvi regiszterek leépülését eredményezi/eredményezte. A leépülésnek egyik alapvető oka az, hogy Magyarországon kívül egyik országban sincs teljes körű és minden szintre kiterjedő anyanyelvű oktatás (Szilágyi 2008: 114).

A Kárpát-medencében élő kisebbségi magyar közösségek legfontosabb nyelvi célja a magyar identitás megőrzése és az ahhoz szorosan kapcsolódó magyar nyelv és kultúra megtartása, a magyar nyelv minél szélesebb körű használatának biztosítása és ezzel párhuzamosan az adott állam társadalmi szerkezetébe történő integráció. Olyan tudás és készségek, képességek (kompetenciák) kialakítása, amelyek révén a közösségek megfogalmazhatják saját válaszaikat a folyamatosan újratermelődő, megújuló nyelvi és társadalmi kihívásokra. Ha a kisebbségi magyar közösségeket hosszú távon meg akarjuk tartani, akkor fenn kell tartani a csoportok nemzeti azonosságtudatát. Ebben az anyanyelv megtartásának, illetve az anyanyelvi oktatásnak meghatározó szerepe van, bár többen és szórványban egészen más odafigyelést igényel, így felértékelődik a szórványkollégiumok támogatása azokon a területeken, ahol ez indokolt. Fontos az itt végzett munka minőségének folyamatos kontrollja is.

Hiába alakítjuk ki azonban az anyanyelvűséget az iskolában, ha rajta kívül a hivatalos színtereken nem használatos. A kisebbségek célja, hogy ne csak szimbolikusan tartsák meg a nyelvüket, hanem minél több szinten használják (Péntek 2010). Összmagyar érdek a regresszió megállítása: az anyanyelv demográfiai és funkcionális térvesztésének megakadályozása. Ennek érdekében javasoljuk az anyanyelvi oktatás kérdéskörének tudományos megalapozottságát, a régiónkénti igényeknek és sajátosságoknak megfelelően az anyanyelvi, ill. a kétnyelvű oktatás módszertanának kidolgozását, a magyar nyelvű tankönyvek, oktatási anyagok színvonalas átalakítását.

A kisebbségi nyelvek fennmaradásában vagy eltűnésében fontos szerepet játszik a nyelv presztízse és használati értéke (vö. É. Kiss 2004: 173), amely szorosan összefügg az adott ország gazdasági erejével. Magyarország azonban a rendszerváltás utáni előnyét mára elveszítette. A kétnyelvűség előnyt jelent a munkaerőpiacon, s a határon átnyúló vállalkozások is ösztönzik a nyelvtanulást. Ha az egyénnek valamilyen érdeke fűződik hozzá, akkor szívesen tanulja meg a szomszédos állam nyelvét. Elő kell segíteni – például az adott nyelveken való nyelvvizsgázás lehetőségének megteremtésével –, hogy az angol mellett (akár második idegen nyelvként) minél többen tanulják Magyarországon a szomszédos országok nyelvét, a szomszédos országokban pedig a magyart. A magyar nyelvtanulás presztízst növelheti pl. az is, hogy a 2010. augusztus 1-től hatályos egyszerűsített honosítási törvénynek van nyelvi feltétele. Ez napjainkban Ukrajnában a legszembetűnőbb, ahol egyre többen kutatják fel magyar felmenőiket és

iratkozni be magyar nyelvtanfolyamokra azért, hogy az eljáráson megfeleljenek.

A határon túli szórványközösségek nyelvének és identitásának megőrzésében a **család** kultúraátörökítő szerepe a legfontosabb, a nyelvátadást ebben a közösségben lehet/kell megalapozni. Másodsorban az óvodától az egyetemig biztosítani kell az **anyanyelvi oktatás lehetőségét** ahhoz, hogy erősítsük a nyelv megmaradását. Erre ugyan vannak törvényes lehetőségek, de a határon túli régiókban a magyar nyelvűség a gyakorlatban mégsem valósul meg az oktatás minden szintjén (Szoták 2005).

A globalizáció az angol nyelv egyre nagyobb térnyerését eredményezi. A finn nyelvstratégiában (Laihonen 2009: 139; vö. Kontra 2010) már arról olvashatunk, hogy a nemzeti nyelv védelmére fordít az állam figyelmet az angollal szemben. Támogatni kell az idegen nyelvek tanulását, de azt is, hogy mindenki a saját anyanyelvén tanuljon és beszéljen, megőrizve ezzel a társadalom kulturális és nyelvi sokszínűségét. Fel kell hívni a figyelmet a magyar nyelv kulturális és tudományos értékeire, és hangsúlyozni kell fontosságát a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokban és a közéletben is. A magyar nyelv nemzeti szimbólum, a magyar nyelvű kultúra és identitás megőrzésének kerete. Különös tekintettel kell lennünk a magyar standard mellett a magyar nyelvváltozatokra, mert a nyelvhasználat sokszínűsége a magyar nyelv ereje is egyben (vö. Csernicskó 2009).

A környező országokban élő honfitársaink a magyar nyelv egy-egy kontaktusváltozatát beszélik, s ez egyebek mellett a szaknyelvek különfejlődését is eredményezte. Ezért kiemelt feladat a szaknyelvi felzárkóztatás, a szaknyelv egységesítése a Kárpát-medencében. A jelenlegi helyzeten szaknyelvi adatbázisok létrehozásával, szakkönyvek és tankönyvek fordításainak egységesítésével tudnánk változtatni – ismét csak magyarországi és határainkon kívül élő nyelvészek összefogásával. Ennek terve szerepel a Magyar Nyelvstratégiai Intézet középtávú stratégiájában.

Szükséges a magyar felsőoktatás fejlesztése egy egységes Kárpát-medencei magyar felsőoktatási térben gondolkodva. Mindez az oktatás színvonalának emelésével, a magyar–magyar akkreditáció bevezetésével és egységes minőségbiztosítási rendszer kidolgozásával, hiányszakok indításával képzelhető el. A támogatás mellett ugyanolyan fontos a rendszerben az ellenőrzés is: azaz a magyar állami finanszírozás megvalósulásának figyelemmel kísérése és számonkérése minden olyan intézményben, amely magyar költségvetési támogatásban részesül. Fontos lenne, hogy ne jelenjen meg úgy magyar állam által finanszírozott tankönyv és egyéb kiadvány, hogy egy független szakemberekből álló bizottság ne ellenőrizte volna.

A nagyobb régiókban nagy hiányt pótolna olyan elitkollégiumok létrehozása, amely befogadna minden diákot, aki magyar nyelven szeretne tanulni. Olyan egyetemi ifjúsági központtá válhatna, ahol baráti és szakmai kapcsolatok köttetnek, ugyanakkor színvonalas nyelvi és informatikai labor, digitális könyv-

tár biztosíthatná a magyar szaknyelvi képzést azoknak, akik állami intézményekben tanulnak. Ez a kollégium hozzájárulna a magyar nyelv presztízsének emeléséhez, erősítené a magyar kultúrához való kötődést.

A tannyelv választás befolyásolása, a magyar anyanyelvű és anyanyelvi oktatás vonzóvá tétele, a magyar iskolák rangjának, jó hírének növelése a Kárpát-medencében egységesen feladat. Legyen jól felszerelt, magas színvonalú, biztosítson esztétikusabb tanulói környezetet a magyar iskola úgy, hogy ne a törvény által előírt állami feladatot vegyük át/el, hanem a diplomácia eszközeivel érjük el, hogy az adott állam tegyen eleget törvényes kötelességének, s csak ezt követően adja hozzá Magyarországnak a szükséges pluszt. Kisebbségi létben elsődleges feladat az anyanyelv, majd az államnyelv megfelelő szintű ismerete. A gyakorlat azt mutatta, hogy szükség lenne magas szintű diplomáciai segítségre ahhoz, hogy a környező országokban az államnyelv elsajátítása használható nyelvi kompetenciát eredményezzen. Megfelelő tantervekkel, korszerű módszerekkel, nyelvkönyvekkel, ill. szakképzett nyelvtanárokkal sokat lehetne javítani az eddigi helyzeten (vö. Péntek 2001).

Már több mint két évtizede szabadon végezhetünk kutatásokat a teljes magyar nyelvterületen. A rendszerváltás óta a magyar nyelvű közösség kommunikációs közösséggé is vált (vö. Péntek 2010: 14). Az egységes kommunikációs térben nagyon fontos szerepe van a magyar nyelvű sajtó, az elektronikus média támogatásának, a közösségi oldalak kihasználásának, a magyar–magyar kommunikációnak. Egy esetleges nemzeti nyelvstratégia fontos feladatai közé tartozik az is, hogy az informatikai, technológiai fejlődést követve a magyar nyelv és a magyarországi kisebbségi nyelvek minél teljesebb mértékben jelen legyenek a virtuális digitális és számítógépes térben is. (Péntek 2010)

A magyar nemzeti nyelvstratégiában helyet kell kapnia a magyar nyelvű romákra vonatkozó céloknak és feladatoknak is, mert a nagyobb régiókban a lakosság egy része roma. Nagy hiányt pótolna, ha az eddigi vizsgálatokon túl (feltételezések helyett) elkészülhetne a magyarországi és a Kárpát-medencei magyar anyanyelvű romák nyelvi, szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai felmérése.

A nyelvstratégiának ki kell terjednie – egyre növekvő létszáma miatt is – a nyugati diaszpórára is, ahol az oktatásban nagy szerepet játszanak a cserkészetek és a hétvégi iskolák. Nyugati irányban sokkal inkább a szakmai, mint a pénzügyi támogatásnak van jelentősége. Szükséges lenne a hétvégi iskolák hálózatának létrehozása. Így Magyarország el tudná érni az ezekben tanító pedagógusokat, munkájukat szakmailag segíteni tudná: igényfelmérésekkel, majd továbbképzésekkel, tankönyvekkel, segédanyagokkal, de az egyes iskolák is át tudnák adni tapasztalataikat egymásnak.

5. Összefoglalás

A nyelvről való stratégiai gondolkodás egyfajta tudatos társadalom-politikai magatartást feltételez, és a gyakorlatban feladatok hosszú sorát jelenti a nyelvi tervezés, a nyelvi revitalizáció, a nyelvművelés, a nyelvi jogok, az oktatás stb. területén. Ez a magyar nyelv és nemzet jövőjét szolgáló tudatos gondolkodás és cselekvési sor csakis konszenzussal és kormányzati szándékkal valósulhat meg.

Irodalom

- Arel, Dominique 1995. The Temptation of the Nationalizing State. In: Vladimir Tismaneanu (ed.): *Political Culture and Civil Society in Russia and the New States of Eurasia*. M. E. Sharpe. Armonk, N.Y. 157–88.
- Arel, Dominik 2015. A népszámlálásokban megjelenő nyelvi kategóriák: vissza- vagy előrettekintés? *Regio* 23/3: 1–20.
http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/71/pdf_52
- Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.) 2011. *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Benő Attila – Péntek János (szerk.) 2011. *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok*. Gramma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, Dunaszerdahely – Kolozsvár.
- Csernicsek István 2009. A nyelvi jogi szabályozást meghatározó tényezők Ukrajnában. *Magyar Tudomány* 11: 1297–1303.
- É. Kiss Katalin 2004. *Anyanyelvünk állapotáról*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Giles, Howard – Bourhis, Richard Y. – Taylor, Donald M. (1977). Towards a theory of language in ethnic group relations. In: Giles, Howard (Ed.): *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic Press. London. 307–48.
- Gyurgyik László 2012. Kik vagytok, ismeretlenek? *Pro Minoritate* Ősz: 39–52.
- Haugen, Einar 1972. *The ecology of language*. Stanford University Press. Stanford.
- Kapitány Balázs 2015. Külföldi magyar közösségek. In: Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré*. KSH. Budapest. 227–240.
- Kiss Jenő 2012. A nyelvstratégia nyelvészeti megalapozásának fontossága. In: Eplényi Kata– Kántor Zoltán (szerk.): *Térvesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Nemzetpolitikai Kutatóintézet – Lucidus Kiadó. Budapest. 32–43.
- Kocsis Károly – Bottlik Zsolt – Tátrai Patrik 2006. *Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régiókban*. Magyar Tudományos Akadémia, Földrajz-tudományi Kutatóintézet. Budapest.
- Kontra Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet*. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja.
- Laihonen, Petteri 2009. A finn nyelvpolitika. In: *Magyar Nyelvjárások XLVII*: 119–145.
- Lanstyák István – Szabómihály Gizella 2002. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Kalligram. Pozsony.
- Péntek János 2010. Változatok és változások a mai magyar nyelvben. *MNy*. 2010/1: 14–23.

- Péntek János 2008. A magyar nyelv erdélyi helyzete és perspektívái. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. Budapest. 136–152.
- Szépe György 2001. *Nyelvpolitika: múlt és jövő*. Iskolakultúra. Pécs.
- Szilágyi N. Sándor 2008. A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*, MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. Budapest. 105–117.
- Szoták Szilvia 2005. Az identitás „morzsái”. Örvidéki civil szervezetek a magyar nyelv és kultúra fennmaradásáért. In: Szoták Szilvia – Bakó Boglárka (szerk.): *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Budapest. 209–225.
- Szoták Szilvia 2009. Törvényes garanciák és gyakorlat a horvátországi, szlovéniai és ausztriai magyarság életében. *Magyar Tudomány* 11: 1321–1329.
- Szoták Szilvia 2011. Gondolatok egy magyar nyelvstratégia szempontrendszerének kidolgozásához. *Hungarológiai Évkönyv* XII/1: 251–259. Dialóg Campus Kiadó. Pécs.
- Szoták Szilvia 2015. Nyelvi ideológiák és etnicitás az osztrák censusokban. *Regio* 23/3: 30–38. http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/73/pdf_55
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. Tervezés, (ön)értelmezés, fenntartás: a magyar nyelvstratégia lehetőségei és kötelességei. *Magyar Nyelv* 109/1: 14–31.
- Veres Valér 2013. Népszámlálás 2011: A népességszám, foglalkozásszerkezet és iskolázottság nemzetiség szerinti megoszlása Romániában. *Erdélyi Társadalom* 11/2: 23–54.